

Andelko Vlašić
Sveučilište Koç, Istanbul

GLAS HRVATSKOGA SELJAČKOG POKRETA. POLITIČKI GOVORI, IZJAVE I NOVINSKI ČLANCI AUGUSTA KOŠUTIĆA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Uvod

August Košutić (Radoboj, 1893– Zagreb, 1964)¹ od rane je mladosti bio upućen u politiku Hrvatske pučke seljačke stranke (dalje: HPSS), jer su Antun i Stjepan Radić često gostovali u kući njegova oca Stjepana Košutića, prvog povjerenika HPSS-a za tadašnji kotar Krapinu, i razgovarali o politici. Za vrijeme gimnazijskih dana u Zagrebu ga je Antun Radić zaposlio u tiskari lista »Dom«, glasilu HPSS-a.² Budući da je znao stenografiju, u Hrvatskom saboru stenografirao je govore Stjepana Radića, a ti su govori potom objavljivani u »Domu«. Stjepan Radić bio mu je krizmani kum 1910. i tom mu je prigodom darovao primjerkе svih svojih dotada tiskanih djela. Slobodno je vrijeme u gimnazijskim danima provodio u domu Stjepana Radića u svojstvu njegova neslužbenog osobnog tajnika.³ Ako je vjerovati gornjim navodima Košutića i njegovih stranačkih kolega, Košutić je od djetinjstva bio u krugu ljudi koji su u njega mogli uliti privrženost idejama hrvatskoga seljačkog pokreta. Srčano je propagiranje tih ideja bio logičan daljnji korak u njegovu političkom razvoju.

1 Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), Fond Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske (dalje: Fond SDS RSUP SRH), kut. 14, 010.37, Košutić, August, 67.

2 Herceg, Rudolf, *Nemojmo zaboraviti: Hrvatska politika mora biti seljačka*, Zagreb 1928, str. 142.

3 Martinović, Milan, »Moje uspomene iz velikog doba«, *Kalendar Hrvatski glas*, Winnipeg 1956, str. 37.

Košutićevi javni istupi za vrijeme Kraljevine SHS

Kada je HPSS nakon zasnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca zbog nepovoljnog političkog položaja hrvatskog naroda počeo zagovarati republikanski preustroj Kraljevine SHS, Košutić se vratio iz Čehoslovačke, u kojoj se bavio znanstvenim radom na Visokoj tehničkoj školi u Brnu, i posvetio političkom radu u redovima HRSS-a. Odmah je, kao jedan od rijetkih intelektualaca u stranci, ušao u njezino vodstvo. Sa Stjepanom Radićem je otada bio gotovo nerazdvojan, a tome je, osim istovjetnih političkih pogleda, pridonijela i Košutićeva ženidba s Radićevom kćerkom Mirom 1921.⁴ Kao jedan od tajnika stranke aktivno je sudjelovao u predizbornoj kampanji HRSS-a za sve izbore u međuratnom razdoblju. Izabiran je za narodnog poslanika na listi HSS-a na izborima u Kraljevini SHS i Kraljevini Jugoslaviji 1921, 1923, 1927. i 1938.⁵

Svi navedeni podaci pokazuju da je Košutić već na početku međuratnog razdoblja bio predodređen za najviša mjesta u stranačkoj strukturi, a samim time i za jednog od stranačkih prvaka čiji je glas u javnosti bio i glas HSS-a, odnosno njegova političkog programa. Zbog svoga visokog položaja u vodstvu stranke Košutiću nije bilo teško izboriti se za mjesto u tiskovinama u kojima bi mogao iznijeti svoje stavove i stavove HSS-a. Od 1920. sudjelovao je u uređivanju lista »Dom«, a time se bavio i nakon sporazuma s jugoslavenskim vlastima 1925. i tijekom 1926, kada je bio odgovorni urednik lista.⁶ Opet je u razdoblju nakon povratka iz emigracije od 1937. do 1939. sudjelovao u uređivanju lista »Seljački dom« (kako se list »Dom« zvao od 1936).⁷ Osim toga od 1937. sudjelovao je u uređivanju lista »Hrvatski dnevnik«.⁸ Teško je odrediti koje su političke ideje izražene na stranicama »Hrvatskog dnevnika« bile izvorno Košutićeve, ali treba navesti da je list dosljedno provodio politički program koji je zagovarao sporazumno rješavanje hrvatskog pitanja u sklopu Jugoslavije.⁹ U većini su tadašnjih listova Košutićevi članci odmah pored ili ispod članaka predsjednika Mačeka: prvo su postavljani predsjednikovi članci navrh stranice, zatim potpredsjednikovi, a onda članci niže rangiranih stranačkih čelnika. Košutić je dosljedno propagirao dominantnost seljačke politike HSS-a na hrvatskoj političkoj sceni i njegovu ulogu branitelja hrvatskih nacionalnih interesa. Na skupštini HSS-a 19. veljače 1937. rekao je:

4 Laušić, Ante, »Radićev doživotni suputnik i istomišljenik«, *Iseljenički kalendar*, Zagreb 1991, str. 104.

5 HDA, Fond SDS RSUP SRH, kut. 14, 010.37, Košutić, August.

6 *Dom*, Zagreb, br. 11, str. 1; Isto, br. 23, str. 1.

7 HDA, Fond SDS RSUP SRH, kut. 14, 010.37, Košutić, August, 171; microfiche br. 301409, August Košutić.

8 *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, br. 1574 od 16. IX. 1940, str. 12.

9 Novak, Božidar, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Zagreb 2005, str. 188; »20. lipanj donosi slobodnu Hrvatsku«, *Narodni val čovječnosti, pravice i slobode*, br. 268, str. 1.

»Sigurna je stvar, da ne može više biti one Hrvatske, koja bi tlačila seljaka i radnika. Može, mora i bit će samo seljačka država u kojoj će seljački narod imati prvu riječ.«¹⁰

Košutićevi javni istupi u emigraciji

Nakon proglašenja diktature kralja Aleksandra 1929. vodstvo HSS-a počinje znatniju pažnju pridavati vanjskopolitičkoj djelatnosti, nastojeći utjecati na tadašnju naklonjenost Francuske i Velike Britanije prema politici kralja Aleksandra. U kolovozu 1929. Košutić i glavni tajnik HSS-a Juraj Krnjević emigrirali su iz Jugoslavije i započeli propagiranje haesesovih stavova u Društvu naroda, u političkim krugovima Zapadnih sila i u redovima hrvatskog iseljenništva. Tijekom gotovo osmogodišnjeg boravka u inozemstvu upućivali su podneske Društvu naroda i drugim međunarodnim organizacijama s namjerom da učine hrvatsko pitanje međunarodnim pitanjem. Svojim radom nisu uspjeli postići da velike europske sile priznaju hrvatsko pitanje kao predmet međunarodnog raspravljanja, ali je djelovanje predstavnika HSS-a u emigraciji upućivalo na postojanje neriješenih problema u Kraljevini Jugoslaviji i negativno utjecalo na njezin međunarodni ugled.¹¹

Košutić i Krnjević su Tajništvu Društva naroda 25. siječnja 1930. uputili memorandum u kojem su optužili velikosrpske krugove i kralja Aleksandra za učvršćivanje velikosrpske hegemonije. Naveli su da je na cijelom hrvatskom državnom teritoriju uveden apsolutistički režim koji hrvatskom narodu uskraćuje primarna narodna prava: zabranjena je upotreba hrvatskog imena, grba i zastave te djelovanje kulturnih i znanstvenih društava; ukinuta je sloboda tiska, oduzeto je pravo održavanja skupština i zabranjena svaka kritika vladinih postupaka. Upozorili su da su srpske političke stranke nastojale poništiti hrvatsku narodnu i državnu individualnost i od međunarodnih su snaga tražili rješenje hrvatskog pitanja pozivanjem na pravo samoodređenja naroda.¹² Međutim memorandum nije imao znatnijeg odjeka u međunarodnoj zajednici. Nacionalna prava malih naroda nisu bila prioritet tadašnjeg međunarodnog sustava sigurnosti, a Francuska i Engleska nisu htjele oslabljivati Jugoslaviju isticanjem potrebe njezinih naroda za ravno-pravnošću.¹³

Košutić se nastanio u Beču i ondje je dolazio u kontakt sa stranim novinarima, osobito s onima koji su izvještavali za zapadne zemlje, i davao im je komentare

10 »Ing. August Košutić u Hrvatskom radničkom savezu«, *Hrvatski radnik. Glasilo Hrvatskog radničkog saveza*, br. 5 od 1. III. 1937, str. 1.

11 Stojkov, Todor, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929–1935*, Beograd 1969, str. 101.

12 Matković, Hrvoje, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, Zagreb 1999, str. 294.

13 Novak, Božidar, n. dj., str. 178.

političke situacije u Jugoslaviji.¹⁴ Objavio je veći broj članaka u svjetskom tisku i održavao predavanja o hrvatskom pitanju. U siječnju 1933. britanski ga je Kraljevski institut za vanjske poslove (*Royal Institute for Foreign Affairs*) u Londonu pozvao da održi predavanje o hrvatskom pitanju; to je predavanje zatim tiskano u mjesečniku tog instituta (*«Review of Foreign Affairs»*).¹⁵ Košutić je govorio o diktaturi kralja Aleksandra kao produženju stare velikosrpske hegemonističke politike i istaknuo: »Hrvatskom narodu preostaje samo onaj izlaz, kojem mora pribjeći svaki drugi narod koji je u svojoj egzistenciji ugrožen i kojemu je sloboda ugrabljena. Ako zapadna Evropa hrvatski narod dovede dotle da mora pribjeći tom putu, tada će on biti spreman na svaku žrtvu...« Slušatelji su ispitivali Košutića o širini autonomije koju Hrvati traže od beogradskih vlasti i većinom su predlagali sporazum s jugoslavenskim vlastima i rješenje u nekom obliku federacije, ali bez razbijanja Jugoslavije. Košutić je komentirao da hrvatski narod želi potpunu samostalnost, a zatim kao odgovor na najveći dio pitanja o uvjetima pod kojima bi Hrvati pristali na federativno rješenje pročitao Zagrebačke punktacije.¹⁶ Naime 7. studenoga 1932. u Zagrebu su donesene Zagrebačke punktacije kao rezolucija Izvršnog odbora Seljačko-demokratske koalicije kojom se iznosi gledište o političkoj situaciji u Jugoslaviji, s naglaskom na težnji za federalnim uređenjem države. Njezine su zaključke Košutić i Krnjević propagirali u inozemstvu. Košutić je za vrijeme svoga predavanja primio poštu iz domovine, pa je Punktacije odmah i citirao.¹⁷

Košutić je održao još nekoliko predavanja u Londonu: u prostorijama je Engleskoga katoličkog društva održao predavanje o vjerskim pitanjima Jugoslavije, a u Balkanskom komitetu engleskih parlamentaraca o progonu Hrvata pod jugoslavenskom kraljevskom diktaturom. Liberalni je engleski list »Manchester Guardian« citirao to predavanje pod naslovom »Pokušaj da se uništi jedan narod«. Zatim je Košutić bio pozvan u Irsku, gdje je na Sveučilištu Trinidad u Dublinu održao predavanje koje je objavljeno u njihovu časopisu »Concord«. U Beču je 15. prosinca 1936. održao predavanje u Društvu dopisnika međunarodnog tiska o prilikama u Jugoslaviji i o borbi hrvatskog naroda za slobodu, a strani su novinski izvjestitelji prenijeli Košutićeve izjave u svojim tiskovinama.¹⁸

Na poziv je američkih organizacija HSS-a odlučio posjetiti Sjedinjene Američke Države i ondje poraditi na učvršćivanju pozicija HSS-a među hrvatskom

14 Prpić-Gamiršek, Neda, *Dr. Juraj Krnjević*, Zagreb 2004, str. 26.

15 Košutićevo predavanje objavljeno je u posebnom otisku časopisa »Review of Foreign Affairs« za siječanj/veljaču 1933, sv. XII, br. 1. HDA, Fond SDS RSUP SRH, kut. 14, 010.37, Košutić, August. Nadopuna elaborata o ing. Košutiću, 46.

16 HDA, Fond SDS RSUP SRH, kut. 14, 010.37, Košutić August. Nadopuna elaborata o ing. Košutiću, 47.

17 Boban, Ljubo, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije*, sv. I, Zagreb 1989, str. 34–37.

18 Martinović, Milan, n. dj., str. 37.

emigracijom.¹⁹ Od srpnja 1931. do siječnja 1932. obišao je mnoge organizacije HSS-a diljem SAD-a, od Atlantika do Pacifika: Pittsburgh i okolicu, Cleveland, Youngstown, Akron, Gary, Sacramento, San Francisco, Watsonville, Los Angeles, Milwaukee, Chicago i dr., gdje je držao govore o stanju hrvatskog naroda u domovini. Američke su novine u San Franciscu objavile izvještaj o tamošnjoj skupštini HSS-a i Košutićev govor pod naslovom »Ovdje se govori o jednoj balkanskoj vladi (*The Balkan Government discussed here*)«, izražavajući čuđenje da se na obalama Pacifika govori o nekoj vladi na dalekom Balkanu.²⁰

August Košutić

I tijekom idućih je godina Košutić izjavama za novine i slanjem nota međunarodnim organizacijama nastavio apelirati na svjetsku javnost da obrati pažnju na političku situaciju u Kraljevini Jugoslaviji. Tako je u lipnju 1934. s Krnjevićem i srpskim političarem Svetozarom Pribićevićem poslao francuskome ministru vanjskih poslova Louisu Barthouu memorandum o unutarnjoj situaciji u Kraljevini Jugoslaviji, u kojem su pozvali na oslobađanje predsjednika HSS-a Mačeka iz jugoslavenskog zatvora.²¹

Košutićevi javni istupi nakon povratka iz emigracije

Nakon povratka iz emigracije 29. siječnja 1937. Košutić je postao politički mnogo aktivniji nego što je bio u razdoblju prije odlaska iz Hrvatske. Košutić u razdoblju nakon 1937. intenzivno i često istupa; njegovi su govori puni odlučnosti i oštiri riječi u propagiranju stranačke politike sa svrhom učvršćivanja stranačkih organizacija. Javni su mu nastupi, neizbježno, puni i isključivosti naspram svih onih političkih čimbenika koji nisu bili na haesesovoj političkoj liniji. Dobar je primjer Košutićev govor održan 26. veljače 1937. na sastanku Sveučilišne organi-

19 HDA, Fond SDS RSUP SRH, kut. 14, 010.37, Košutić, August.

20 Martinović, Milan, n. dj., str. 39.

21 Matković, Hrvoje, n. dj., str. 331.

zacije HSS-a u Zagrebu, u kojem je kritizirao ugledanje mladeži u »Mussolinia u Italiji i Staljina u Rusiji« i izjavio: »...imprezionirani propagandom tih stranih ideja oni se zaboravljaju i... misle i pričaju da bi tako nekako imala izgledati i slobodna Hrvatska. (...) Tko u Hrvatskoj nije našao nadahnuća kod hrvatskog seljačkog pokreta... taj ne spada u redove hrvatskog naroda, jer taj zaista nije Hrvat. Pokušaj ili čežnja, da Hrvatska prijeđe u idejnu koloniju stranih naroda, vodi... do toga, da iz duševne kolonije postane Hrvatska i teritorijalna tudja kolonija.« Onaj koga »veličanstveni i snažni hrvatski seljački pokret ne zadivljuje i ne inspirira, taj je neprijatelj hrvatskog naroda. To je invalid i ne može s nama marširati. (...) Prenositi trnje iz tudje njive u naš vrt znači izdaju hrvatskih narodnih interesa...«²² Dakle Košutić nije zazirao od zagovaranja korporativističke politike i politike isključivosti. Na tom je tragu i Košutićev članak u »Hrvatskom dnevniku« od 16. travnja 1938, kada kaže: »...ona šačica zarobljenika, koja je prebjegla iz narodnih redova, ili je kod nas pobrana na cesti, mogla je ući samo u pomoćne čete Živkovića, Uzunovića, Jeftića, ili kako se već zovu, i tamo ostati kao janjičari i otpadnici svoga naroda.« Takvo otpadništvo »hrvatskom narodu povećava snagu, oslobađavajući ga od truleži i odpadaka«.²³

Česta je tematika Košutićevih govora u tom razdoblju bilo djelovanje Hrvatskog radničkog saveza (dalje: HRS), haesesove sindikalne organizacije preko koje se hrvatskom radništvu prenosila politika HSS-a. Glasilo je HRS-a bio tjedni list »Hrvatski radnik«, koji se na polju svoje uređivačke politike od 1935. potpuno povezo s HSS-om. Košutić je bio Mačekov neslužbeni povjerenik za HRS od svojeg povratka u Hrvatsku početkom 1937. i prisustvovao je svim važnijim skupštinama. Prvi je govor pred članovima HRS-a održao 19. veljače 1937, dakle već dvadeset dana nakon povratka u domovinu. Košutić je redovito na skupovima HRS-a držao izlaganja o stavu HSS-a o raznim političkim, društvenim i gospodarskim pitanjima.²⁴ Zadaća mu je bila pokazati zanimanje stranke za probleme radnika, što se tumačilo zajedničkim interesima radnika i seljaka. Imao je ulogu nadziratelja HRS-ovih skupština, na kojima je kritizirao rad Saveza i poručivao da dolazi kako bi izvidio kakvo je stanje u HRS-u, ogranku hrvatskoga seljačkog pokreta. Za kritičke je govore karakterističan Košutićev govor na Glavnoj godišnjoj skupštini HRS-a 1938, kada je istaknuo da ga je Maček poslao da vidi što je s njima i tko je kriv za propuste.²⁵

22 »Hrvatska ne će biti ničija kolonija«, *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, br. 278 od 28. II. 1937, str. 1–2.

23 »Neka nam je sretan Uskrs!«, *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, br. 694 od 16. IV. 1938, str. 2.

24 »Hrvatsko radništvo u borbi za slobodu i socijalnu pravicu«, *Radnički godišnjak i kalendar Hrvatskog radničkog saveza*, Zagreb 1941, str. 33–37; »Dvadesetogodišnja borba hrvatskoga radništva. Iz govora inž. Augusta Košutića na svečanoj skupštini Hrvatskog radničkog saveza 9. veljače 1941. u Zagrebu«, *Seljački dom. Glavno glasilo hrvatske seljačke politike*, br. 7, str. 3–4.

25 Janjatović, Bosiljka, *Politika Hrvatske seljačke stranke prema radničkoj klasi. Hrvatski radnički savez 1921–1941. godine*, Zagreb 1983, str. 9–10, 78–83, 91, 96; *Hrvatski radnik. Glasilo Hrvatskog rad-*

Košutić je na sastanku Glavne skupštine HRS-a 30. listopada 1937. za unutarne razmirice u HRS-u optužio hrvatsku ekstremnu ljevicu i desnicu. U tom se govoru vidi funkcija Košutićevih istupa u HRS-u i uvjerenost kojom izjednačava ekstremno lijeve i ekstremno desne političke pokrete: »Fašisti i marksisti su naime pokušali akciju, da se izabere uprava HRS-a, koja bi izolirala HRS od HSS-a, pa da onda HRS njima padne u krilo kao zrela kruška. Ali prevarili su se, jer su cjelokupni predstavnici HRS-a na toj glavnoj skupštini bezbroj puta i najvećim oduševljenjem izjavili, da HRS stoji i ostaje u redovima hrvatskoga seljačkog pokreta... Jer hrvatsko radništvo dobro znade, da snaga i uspjeh HRS-a i hrvatskog radničkog pokreta ovisi o suradnji i solidarnosti hrvatskog seljaštva.«²⁶

S vremenom je Košutić preuzeo i poslove potpredsjednika HSS-a, postao najbliži suradnik Vladka Mačeka i »uživao njegovo najveće pouzdanje«.²⁷ Samim je time važnost Košutićevih javnih istupa postala mnogo veća. Sve su Košutićeve radnje bile dovoljno važne da se o njima objavi vijest u »Hrvatskom dnevniku«. Što se tiče Košutićeva govorničkog stila, njegovi su istupi bili tipični diskursi govornika međuratnog razdoblja: vatreni, glasni, nimalo suzdržani; dakle vrlo različiti od modernoga govorničkog standarda. Osim toga Košutić je pokazivao osobine govornika koji je znao iskoristiti pažnju slušateljske mase, u tipičnoj atmosferi svojih govora koji bi bili »burno pozdravljeni« i popraćeni »burnim klicanjem i ovacijama«.²⁸ Košutićeva je retorika bila dovoljno snažna da osvoji naklonost raznih masa, bilo na političkim skupovima, bilo na komemoracijama i u drugim prigodama.²⁹

U spomenutom je razdoblju često izražavao negativan stav prema komunizmu i djelovanju Narodne fronte: »Bilo je pokušaja... da se i kod nas pojavi ta fronta. (...) Neki su... čak toliko obnevidjeli, da su na adresu Hrvata govorili, kako se na politici 'pučke fronte' tobože nalazi i rješenje hrvatskog pitanja. Ovaj plan nije našao nikakvog oslona u hrvatskom narodu.« Govorio je protiv Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije, u kojem su komunisti zadobivali sve veći utjecaj u drugoj polovini tridesetih godina XX. stoljeća: »Ostali smo i ostajemo imuni od svake politike, koja se nastoji k nama uvući izvana, primjerice s protivne, desne strane jednako kao i sa strane lijeve. (...) Sovjetska Rusija, vladana jednim

ničkog saveza, 25. IX. 1938, str. 1; Isto, 20. IX. 1938, str. 1.

26 *Hrvatski radnik. Glasilo Hrvatskog radničkog saveza*, 31. X. 1937.

27 HDA, Fond SDS RSUP SRH, kut. 14, 010.37, Košutić August.

28 »Dok je Evrope, bit će i Hrvatske. Veliki govor potpredsjednika ing. Košutića o događajima u svijetu i politici HSS«, *Zagrebački list*, br. 408 od 12. IV. 1940, str. 1.

29 Na sprovodu Ante Trumbića u Splitu 22. studenoga 1938. godine Košutić je održao govor prekidan poklicima okupljena mnoštva. »Veličanstveni sprovod dra Trumbića«, *Novo doba*, Split, br. 274 od 23. XI. 1938, str. 1.

tiraninom, ne može biti ni suradnik ni branitelj demokracije nigdje u Europi i nigdje u svijetu.«³⁰

U drugoj su polovini tridesetih godina, dok je europska politika sve više bivala zaokupljena prijetnjom rata, Košutićevi istupi postajali sve ratoborniji i tmurniji što se tiče opstanka jugoslavenske države. Ne samo njegovi osobni iskazi nego i zapisi novinara i stranih diplomata svjedoče o radikalnosti njegovih stavova i o ugledanju u agresivnost njemačke diplomacije. Nekoliko je osoba iz njegove okoline posvjedočilo da su ga smatrali germanofilom.³¹ Ipak se u njegovim izjavama redovito pronalaze i komentari o tome da se hrvatsko pitanje može riješiti jedino demokratskim putem ili međunarodnom intervencijom. Čehoslovački je ataše za tisak u Kraljevini Jugoslaviji 2. prosinca 1937. razgovarao s Košutićem i u svojem izvještaju čehoslovačkom Ministarstvu vanjskih poslova naveo: »Njegovi nazori su vrlo radikalni. Na nj djeluju politički sastanci kojima prisustvuje i sveopće pobunjeno raspoloženje hrvatskog sela.« Komentirajući hrvatski položaj u Jugoslaviji, Košutić mu je rekao: »Hrvatsko pitanje će se riješiti u miru ili u ratu. U prvome slučaju mora doći do borbe između srpskog naroda i današnjih vlastodržaca... U slučaju rata pak nitko ne zna kako će se razviti stvari, pa će se hrvatsko pitanje riješiti u evropskom okviru. (...) Zamislite, gospodine, da u Hrvatskoj žele provesti mobilizaciju. (...) Mislite, da će bilo tko iz Hrvatske moći poslušati taj poziv? (...) Dovoljan će biti tek jedan napad i mi smo gotovi. (...) Ako se naša traženja ne ispune, Jugoslavija će se raspasti.« Košutić je pred čehoslovačkim atašedom odavao »dojam razdraženog čovjeka, koji dopušta da ga vodi raspoloženje. Njegovi zaključci pobuđuju sumnju u mogućnost uspješnog i mirnog rješenja hrvatskog pitanja. (...) Tko nakon njegovih riječi misli na potrebu snažne Jugoslavije koja može odolijevati, dobiva najpesimističnije dojmove«. Međutim Košutić se pouzda u demokratska načela: »Dugi boravci u inozemstvu, studij u Čehoslovačkoj republici, djelovali su na nj da se jasno opredjeljuje za demokraciju. Od vremena kad se vratio iz emigracije, 'Hrvatski dnevnik' dosljedno piše o potrebi suradnje s demokratskim državama...«³²

Košutić je razgovarao i s brojnim drugim stranim diplomatima. Tako je 8. svibnja 1939. razgovarao s Johnom Meilyem, američkim generalnim konzulom u Jugoslaviji, te je, između ostalog, izjavio da će »Mačekov sljedeći potez biti korištenje svih dostupnih sredstava da bi se oslobodilo hrvatski narod i da on neće praviti razliku između unutarnjih i vanjskih mjera«.³³ Dana 19. svibnja 1939. razgovarao je i s Robertom Joyceom, zamjenikom američkog poslanika u Jugoslaviji, kada

30 Košutić, August, »Uvodnik«, *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, br. 699 od 23. IV. 1938, str. 3.

31 HDA, Fond SDS RSUP SRH, kut. 14, 010.37, Košutić August, 265. HDA, Fond HSS, kut. 2, inv. br. 75, HSS u odnosu sa sadašnjim položajem u Hrvatskoj.

32 Boban, Ljubo, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928–1941*, sv. I, Zagreb 1974, str. 311.

33 Pešelj, Branko, »Serbo-Croatian Agreement of 1939. and American Foreign Policy«, *Journal of Croatian Studies. Annual review of the Croatian Academy of America*, 11–12/1970–1971, str. 42.

je ponovo iskazao radikalnost izjavivši: »Bude li rata, Hrvati će i to iskoristiti da postignu oslobođenje od Srbije. Iskoristit će svako oružje koje imaju protiv Beograda, ako Srbi pokušaju zavlaciti, kao što su zavlacili već dvadeset godina«. ³⁴

Košutićevi javni istupi za vrijeme Banovine Hrvatske

Košutićeve izjave u dnevnom tisku u vrijeme Banovine Hrvatske karakterizira populizam sa svrhom propagiranja haesesovih političkih stavova i učvršćivanja priznatosti i uvriježenosti HSS-a u narodu. ³⁵ Vlasti su Banovine Hrvatske 30. travnja 1940. provele eksproprijaciju zagrebačke radiostanice sa svrhom da se sustav radijskih veza učini pristupačnijim širokom krugu stanovništva. Košutić je u izjavi za list »Novosti« 15. lipnja 1940. istaknuo da iz Beograda potiče želja za centralizacijom Jugoslavije i da prema toj želji radiofonska služba treba biti centralizirana »naravski u Beogradu, jer da to tobože traže interesi državne zajednice«, a to je »neodrživo«: »Bila bi nepravda... sprečavati slobodu Hrvatskoj da sama organizira i upravlja radiofonskom službom u svom djelokrugu« jer je to »najbrži i najpouzdaniji izravni kontakt naših naroda, koji će se na području kulturnog stvaranja i govorom i pismom, najbolje približiti, upoznati i harmonizirati...« Košutić iskazuje čisti entuzijazam: »Ono o čemu govorimo i pišemo, jesu dobre naše hrvatske stvari, pa ćemo ih zato pomagati gdje god i koliko god budemo mogli. Ovo narod radi sebi i za sebe.« ³⁶

Entuzijazam je iskazivao i prigodom iznošenja planova za budućnost Banovine Hrvatske: »Naskoro će doći vrijeme, kada ćemo sve ono o čemu smo vijećali moći pretvoriti u zakone i regulirati rad u čitavoj našoj domovini prema tim zakonima. (...) Postoje ogromni problemi, koji su neriješeni: neregulirane rijeke, neisušene močvare, ceste, putevi, željeznice; kao da se nalazimo u kameno doba. (...) Kada se svrše politički problemi, a ti će svršiti naskoro, nastavit ćemo s radom, da ne trebamo tražiti kruha iz tuđe torbe, i da će se četvrt milijuna naše braće, koja živi u stranom svijetu moći odmah povratiti u svoj rodni stari kraj i svoje iskustvo,

³⁴ Isto, str. 45.

³⁵ Košutić, August, »Bdijte i molite se, da ne padnete u napast!«, *Seljački dom. Glavno glasilo hrvatske seljačke politike*, br. 16, str. 2; »Ceste, željeznice i tranzitne luke. Referat odj. pred. ing. Augusta Košutića o organizaciji javnih radnja za izgradnju cesta, željeznica i tranzitnih luka na konferenciji oblasnih predstavnika«, *Jugoslovenski Lloyd*, br. 226, str. 3; Isto, br. 227, str. 3; Isto, br. 228, str. 3; Isto, 229, str. 3.

³⁶ »Izjava ing. Augusta Košutića o organizaciji radiofonije u Hrvatskoj«, *Novosti*, Zagreb, br. 164 od 16. VI. 1940, str. 8.

koje su teškom mukom stekli u stranom svijetu dati za gospodarski napredak svoje Hrvatske domovine.«³⁷

Košutićev je govor na sastanku gradskih organizacija HSS-a grada Zagreba 11. travnja 1940. također pun znakovitih izjava važnih pri proučavanju njegova političkog djelovanja u navedenom razdoblju. Tom je prigodom Košutić povezivao naklonost HSS-u s demokratskim i nacionalnim težnjama, ali i iskazao netolerantnost prema neistomišljenicima kazavši: »Danas su se svi koji doista hoće slobodnu svoju hrvatsku domovinu okupili u Hrvatskoj seljačkoj stranci pod vodstvom Dra Vladimira Mačka. A oni drugi danas podižu glavu i htjeli bi da razore u tudjinskoj službi tekovine hrvatskog naroda... Mi ćemo takva gnijezda, orijentirana desno ili lijevo – jer i jedno i drugo služi tudjinu – satrti.« Zagovarao je lustraciju neistomišljenika HSS-a među državnim službenicima Banovine Hrvatske: »... treba provesti reviziju svih činovnika koji su namješteni za vrijeme apsolutizma u Gradskom Poglavarstvu i Gradskim poduzećima te odstraniti sve one koji su se ogriježili o borbu Hrvatskog naroda... Treba maknuti te gnijile jabuke i nadoknaditi zdravim jabukama...«³⁸

Košutić je u svojim govorima vrlo pozitivno govorio o Banovini Hrvatskoj, ali njezino postojanje nije smatrao konačnim ciljem HSS-a, nego je u više navrata izjavio da je ona tek korak na putu prema hrvatskoj samostalnosti. Tako je 29. kolovoza 1939. govoreći o netom provedenoj uspostavi Banovine Hrvatske, izjavio: »Borba nije završena, ona istom počinje!«³⁹ Drugom je prilikom rekao: »Niti danas HSS nije u vladi, jer HSS će biti tekar onda na vladi kada ćemo imati slobodno izabrano narodno zastupstvo, naš Hrvatski sabor i gradska zastupstva.« Štoviše, Košutić javno izriče težnju za proširenjem granica Banovine Hrvatske dok govori o pravima Hrvata u Vojvodini: »Nisu granice Hrvatske banovine omedjene samo njenim teritorijem, nego su granice Hrvatske banovine i tamo u Vojvodini.«⁴⁰

Nakon sklapanja Sporazuma Cvetković-Maček počeli su predstavnici SDS-a izražavati neslaganje s izostavljenosti SDS-a iz viših položaja unutar Banovine Hrvatske. Kako bi iskazao svoju naklonjenost toj partnerskoj stranci unutar SDK-a, Maček je 2. svibnja 1940. na sjednicu Glavnog odbora Samostalne demokratske stranke poslao Košutića kao svog izaslanika. Potonji je održao govor i svojim je oratorskim sposobnostima pridobio prisutne zastupnike. Između ostalog je izja-

37 »Novo ravnateljstvo 'Gospodarske sloge', *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, br. 1151 od 16. VII. 1939, str. 6.

38 »Dok je Evrope, bit će i Hrvatske. Veliki govor podpredsjednika ing. Košutića o događajima u svijetu i politici HSS«, str. 1.

39 »Udareni su temelji slobodnoj Hrvatskoj«, *Seljački dom. Glavno glasilo hrvatske seljačke politike*, br. 36 od 31. VIII. 1939, str. 6; »Govor narodnog zastupnika ing. Augusta Košutića«, *Hrvatski dnevnik*, Zagreb, br. 1196 od 30. VIII. 1939, str. 4.

40 »Dok je Evrope, bit će i Hrvatske. Veliki govor podpredsjednika ing. Košutića o događajima u svijetu i politici HSS«, str. 1.

vio: »Seljačko-demokratska koalicija je fundament politike Hrvatske. (...) Da nije bilo Seljačko Demokratske Koalicije, ne bi bilo Jugoslavije i ne bi bilo Seljačko Demokratske Koalicije, da nije bilo Samostalne Demokratske Stranke. (...) Srbi... znadu, da je Hrvatska njihova vjekovna zaštitnica i da samo ako je ugrožena Hrvatska, onda su ugroženi i oni.«⁴¹

Osim na polju unutarnje Košutić je iznosio stranačke stavove i na polju vanjske politike. Klasičan je primjer takvog tipa Košutićeva istupa govor na Kongresu hrvatskih pomoraca u Splitu u prosincu 1939. Kontekst su toga govora tadašnje diplomatske napetosti između Kraljevine Italije i Kraljevine Jugoslavije: Italija je u travnju te godine okupirala Albaniju i time uplašila balkanske države da bi se njezina ekspanzija na Balkanu mogla nastaviti. Svrha je Košutićeva istupa bilo naglašavanje spremnosti za obranu od talijanskih ekspanzionističkih namjera prema hrvatskoj obali.⁴² Između ostalog je izjavio: »Hrvati sa obala ovoga mora ne će se dati uljuljati u san. Poziva s obala hrvatskog mora ne će dobiti nitko, da dolazi k nama da nam unosi red i novi poredak u ime civilizacije i kulture. (...) Trinaest vjekova naše prošlosti polazemo u naše ruke. Hrvatski narod nije nikada dao da tuđin s njime plaća račune.«⁴³ Tim je govorom Košutić iskazao govorničku vještinu: kako razgaliti okupljenu masu snažnim riječima, a ne spomenuti »negativca« o kojem je riječ.

Nakon izbijanja Drugoga svjetskog rata i približavanja svjetskog sukoba jugoslavenskim granicama, Košutićevi su istupi bivali sve više usmjereni na posljedice eventualne invazije Osovinskih sila. Bio je jedan od prvaka HSS-a koji su najviše razgovarali s njemačkim i inim diplomatima, dijelom i zbog toga što je savršeno govorio njemački. Tako je u rujnu 1940. razgovarao s njemačkim ekonomskim atašéom Ulrichom von Hassellom. Haesesov je dužnosnik Ivan Andres savjetovao Hassellu da posjeti Košutića jer je Košutić, kako je Hassell naveo u svojem izvještaju upućenom njemačkome Ministarstvu vanjskih poslova, »za nemačku liniju«. Doista, Košutićeve ga izjave dane Hassellu prikazuju kao političara naklonjena njemačkoj strani. Košutić se pred Hassellom založio za »najširu autonomiju« hrvatskog naroda u Jugoslaviji i izjavio da se HSS »sve više organizuje prema nemačkom uzoru (jedna vrsta SA-a i SS-a)«. Govoreći o Italiji, Košutić za nju nije imao tako dobre riječi kao za Njemačku; izjavio je da je Italija neprijatelj Hrvata i

41 »SDK je fundament slobodne Hrvatske i slobodne Jugoslavije, izjavljuje potpredsjednik HSS na zasjedanju članova glavnog odbora SDS sa teritorija Banovine Hrvatske«, *Nova riječ*, Zagreb, br. 177 od 2. V. 1940, str. 6.

42 Boban, Ljubo, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928–1941. Iz povijesti hrvatskog pitanja*, str. 323.

43 »Ing. A. Košutić o pomorskoj politici HSS o našem pomorstvu, o morskim lukama, brodovlasnicima i pomorcima«, *Primorske novine*, br. 1356, str. 2.

da oni »ni u kom slučaju politički ili ekonomski ne žele ići s Italijom; ako bi Italija napala, Hrvati bi se borili svom snagom«. ⁴⁴

Zaključak

Košutićevi javni istupi predstavljaju značajan dio Košutićeva doprinosa u izgradnji javne slike HSS-a u međuratnom razdoblju. U tom je golemom razdoblju Košutić bio jedan od najčešćih i najizrazitijih haesesovih »glasnogovornika«, ako bismo tako mogli nazvati one prvake stranke koji su kroz javna glasila iskazivali stranačke stavove. Iznosio je svoje stavove o raznoraznim temama, ali nikad nije iskazao neke disonantne tonove, različite od službenog stava stranke, kako i priliči jednom od najvažnijih prvaka HSS-a. Ono što ga razlikuje od drugih stranačkih predstavnika jest njegova agresivna, katkad i radikalna retorika, bilo da se obraćao stranačkom članstvu, domaćim novinarima ili stranim diplomatskim predstavnicima. Njegovi su javni istupi primjeri tipičnog vatrenog diskursa govornika međuratnog razdoblja. Osim toga pokazivao je osobine vrloga govornika koji je znao iskoristiti pažnju slušateljske mase i osvojiti njihovu naklonost.

⁴⁴ Avramovski, Živko, »Izvjestaji Ulricha von Hassella o putu u Beograd i Zagreb u početku novembra 1940. godine«, *Historijski pregled*, 9/1963, br. 2, str. 145.